

Stanisław Hieronymus Konarski (1700—1773)

PhDr. VÁCLAV BARTUŠEK,
Národní knihovna, Praha

Mezi nejvýznamnější polské pedagogy patří Stanisław Hieronymus Konarski, od jehož narození uplynulo 30. září 1990 již 290 let. Jeho životem a dílem se dosud zabývali především polští historikové, zejména badatelé v oboru dějin pedagogiky a dějin vědy,¹ a rovněž historikové piaristického řádu, jehož členem byl Stanisław Hieronymus Konarski od svých patnácti let.² České prostředí věnovalo zatím této osobnosti spíše jen okrajovou pozornost, proto se nyní objevuje otázka, zda může studium života, díla a odkazu tohoto vynikajícího pedagoga a reformátora mít význam pro dnešní dobu a zda může tento odkaz být aktuální i pro naše současné bádání.³

Z autorů, kteří psali o Stanisławu Konarském si zde dovoluji alespoň připomenout exprovinciála polské piaristické provincie z Krakova Jana Bubu (1909—1984). Věnoval se soustavně dějinám piaristů v Polsku a úloze Stanisława Konarského v nich. Zdůrazňoval úlohu Konarského v kulturních dějinách a přičinil se o rozšíření znalosti jeho života i díla ve světě.⁴

Příjmení Konarski používalo v Polsku v 17. století několik šlechtických rodin. Rodina, kde se Stanisław Konarski 30. září 1700 v Żarczycach u Jedrzejowa narodil, používala erbu gryfa. O jeho otci Jiřím máme poměrně málo informací, stejně jako o matce Heleně z Czerwińskich, která byla spřízněna se šlechtickým rodem Tarlů a přikláněla se k ariánskému protestantismu. V dětství navštěvoval malý Stanisław piaristickou školu v Piotrkově a piaristický řád si natolik oblíbil, že se po studiích na gymnáziu stal jeho členem⁵. Dne 10. srpna 1715 vstoupil mládenec, který dosud užíval jména Hieronymus do piaristického řádu a přijal řádové jméno Stanislaus a S. Laurentio. V rámci přípravy na působení v piaristickém řádu, která spočívala především v prohlubování dalšího studia,⁶ přišel mladý klerik do probačního domu polské piaristické provincie, jež se nacházel v městečku Podolinec, tedy na území dnešního Slovenska na Spiši.⁷ Po zakončení noviciátu profesními sliby 29. srpna 1718 zde zůstal ještě dále studovat. Nejdříve působil jako učitel a později do roku 1722 jako profesor. Vyučoval tedy i v nejvyšší (šesté) gymnaziální třídě-rétori-

ce. Potom odešel do Varšavy, kde se vedle pedagogické činnosti věnoval rovněž také skládání básní. Při této činnosti se sblížil se svým příbuzným Janem Tarlem, biskupem poznańským, pod něhož spadala též Varšava. Ten se přimluvil v roce 1725 u tehdejšího piaristického provinciála polské provincie Paula Bystrazonowského a S. Andrea, aby byl Stanisław Konarski vyslán na studia k piaristům do Říma.⁸

Právě Řím byl střediskem, z něhož se piaristický řád, který se zde utvářel na přelomu 16. a 17. století a zabýval se vzděláním na základních i středních školách, začal šířit nejprve do ostatních italských provincií a do Španělska a později i za Alpy, nejdříve v roce 1631 na Moravu do Mikulova a dále do Čech, Polska, Rakouska a Uher. Počátkem 18. století zde existovalo šest kolejí, z nichž nejstarší byla kolej u sv. Pantaleona v blízkosti Piazza Navona, kde sídlil řádový představený generál se svým sekretářem, založená roku 1612. Největší proslulosti jako vzdělávací centrum zde dosáhlo Nazarenské kolegium, založené roku 1630 zakladatelem řádu sv. Josefem Kalasanským, který byl sám vynikajícím pedagogem, reformátorem a organizátorem piaristického školství.⁹ Do takového ústavu, kde působilo mnoho významných řádových pedagogů, byl vyslán mladý piaristický profesor Stanisław Konarski.¹⁰ Zde pobýval zhruba čtyři roky a zdokonaloval se především v rétorice a ve studiu přírodních věd. Jeho pedagogickým vzorem se stal rektor tohoto ústavu P. Paulinus Chelucci a S. Josepho (1681—1754), který byl vynikajícím matematikem, řečníkem, literátem a básníkem.¹¹ Kromě toho poznal Konarski v Římě také další druhy piaristických škol, zejména apoštolský útulek S. Michaela ad Ripam, založený v roce 1684, kde se nalézala škola pro chudé sirotky z tohoto města.¹² Tehdy začal porovnávat systém výuky v Itálii s polským školstvím. Rovněž ho velice zaujala astronomie. Seznamoval se s dílem Galilea Galileiho (1564—1642) a velmi ho překvapil kladný ohlas učení Mikuláše Koperníka (1473—1543) mezi italskými vzdělanci.

Seznámení s římským školstvím a italskou vědou v něm vyvolalo touhu po dalším poznávání evropských zemí, a proto v letech 1729—1730 odešel do Paříže, kde se seznamoval nejen se systémem školství ve Francii, ale i s francouzskou vědou, kulturou a filozofií. Ve své cestě pokračoval Konarski dále do Belgie, Nizozemí, Anglie a Německa, kde si všímal i některých momentů vyspělého hospodářství a politických systémů uvedených zemí. Konarski se pochopitelně také na svých cestách snažil poučit se pokud možno co nejvíce z bohatého kulturního dědictví národů západní Evropy. Poznával filozofii Johna Locka (1632—1704), René Descartesa (1569—1650), Blaise Pascala (1623—1662), Pierra Gassendiho (1592—1655), Nicolase Malebrancheho (1638—1715) a dalších. Seznámil se s moderními literárními díly Jean-Baptista Moliéra (1622—1673), Jeana Baptista Racina (1639—1699), Pierra Corneille (1606 až 1684), a dalších. Seznámil se též se školami sv. Jana de la Saillé, které zakládali školští bratři ve Francii od roku 1684. Poznával nové ekonomické teorie a systémy. Vše si srovnával se situací ve svém rodném Polsku. Tehdy došel k myšlenkám na školské i politické reformy v Polsku, tak aby jeho rodná vlast mohla co nejrychleji vyrovnat propastný rozdíl se západní Evropou.

Vzhledem k tomu, že Stanisław Konarski získal na svých cestách také boha-

té znalosti z práva a z historie, byl pověřen z podnětu šlechtické rodiny Załuskich zpracováním nové sbírky polských zákonů od středověku až do jeho současnosti.¹³ Z této práce se zrodilo jeho monumentální dílo „Volumina legum“, jehož šest svazků bylo vydáno v letech 1732–1739.¹⁴ Vedle toho pracoval Konarski paralelně ještě na jiných spisech a traktátech.¹⁵ Působil také v diplomatických službách polského exkrále Stanislava Lesczyňského. V roce 1735 se např. zúčastnil jeho poselství do Francie, které zde vyjednávalo s králem Ludvíkem XV. Při této příležitosti se seznámil s vynikajícím francouzským filozofem a spisovatelem Bernardem Le Bovierem de Fontanellem (1657–1757). Když se v Polsku upevnila moc krále Augusta III., který byl protivníkem Stanislava Lesczyňského,¹⁶ věnoval se Konarski pedagogické činnosti. Nejprve působil v piaristické koleji v Krakově a potom v koleji téhož řádu v Řešově. Již zde se snažil o reformování školského systému a kladl především důraz na výuku literatury, práva, historie, zeměpisu a rétoriky.¹⁷ Podílel se rovněž pomocí a radou na reformách piaristického školství na území Litvy, zejména Vilniusu. Zde se v roce 1736 sloučily piaristické školy v samostatnou provincii a odtrhly se od své mateřské provincie polské.¹⁸ Konarski usiloval také v této době o získání vyšších funkcí v piaristickém řádu. Jeho snahy začali tehdy narušovat jezuité, kteří se snažili mít v zemích, kde působili monopol nad katolickým školstvím,¹⁹ a proto se obávali Konarského reformy, které činily piaristické školství v Polsku daleko pružnějším a přitažlivějším pro širší vrstvy obyvatel, než tomu bylo dosud. Jezuité mu vyčítali hlavně jeho postoj ke králi Augustovi III. Pod vlivem Tarlů byl ovšem hrot těchto útoků značně oslaben a navíc psal Konarski ještě velmi energicky traktáty na svou obranu proti jezuitům, v nichž obhájil také své návrhy na reformy školství. Mezi řeholními kleriky z piaristického řádu dosáhl rovněž veliké vážnosti, takže byl zvolen za asistenta představeného polské piaristické provincie P. Josepha Jastrzebského a Jesu et Maria. Tehdy pobýval ve Varšavě, často cestoval a pečlivě připravoval teoretický základ dalších reforem školství.

Prvořadým úkolem bylo vybudování příkladné školy. Konarski využil své návštěvy v Římě v rámci jednání generální kapituly v roce 1742 k osobnímu jednání s generálem piaristického řádu P. Josefem Olivou ab Angelo Custode (1686–1745). Při něm dosáhl potvrzení nové fundace, na jejímž základě měl být zřízen při piaristické koleji ve Varšavě konvikt pro výchovu šlechtických synů.²¹ Zároveň se rozhodl, že se po návratu do Polska vzdá funkce řádového provinciála. K tomu skutečně ještě došlo v roce 1742 a dalším představeným polské provincie se po Stanisławu Konarském a S. Laurentio stal jeho bratr Ignác Konarski a S. Laurentio.²² Tím se Stanisław zbavil administrativních povinností v řádu a mohl se v daleko větší míře než doposud věnovat budování ústavu, který byl nazván „Collegium nobilium“.²³

V dalších letech se věnoval Stanisław Hieronymus Konarski prohlubování, zdokonalování i rozšiřování svého reformátorského působení v oblasti školství. Získával nové zkušenosti při zahraničních cestách, které většinou konal v rámci diplomatických služeb polským šlechticům nebo polské provincii piaristů. Při své cestě do Říma v roce 1749, na kterou ho poslal krakovský arcibiskup Adam Komorowski z podnětu svého bratra P. Cypriana a S. Marco, kra-

kovského piaristického rektora a později (1750) i provinciála polské piaristické provincie, dosáhl při jednání s generálem piaristů P. Josefem Augustinem Delbecchim a S. Nicolao (1697—1777) vynětí polských piaristů z pravomoci řádového generála. Rovněž další dva následující řádoví generálové piaristického řádu P. Paulinus Chelucci a S. Josepho (1681—1754), někdejší rektor kolegia Nazarena v Římě a P. Eduardus Corsini a S. Silverio (1702—1765), vynikající řádový matematik, filozof a pedagog, podporovali svými radami Konarského reformy.²⁴ Své působení byl spíše nucen obhajovat před útoky domácích protivníků, kteří nemohli pochopit postoj, jež Konarski jako představitel osvícenské vědy a reformátor kulturního i politického života v Polsku zaujal. V této době napsal Konarski mnohé spisy na obranu svých školních reforem i na jejich prohloubení. Zabýval se postavením mateřského jazyka ve společnosti, podporoval též další rozvoj reformy společnosti, zejména sněmovního zřízení v Polsku. Jeho školské reformy se od padesátých let 18. století začaly intenzivně zavádět na polských školách, což ukázalo pravou hodnotu Konarského díla.²⁵ Také o politickou činnost projevovali zájem i polští králové. Poslední polský král Stanislav August Poniatotowský udělil Konarskému v roce 1771 medaili s nápisem „Sapere auso“²⁶. Konarského reformní snahy stejně jako úsilí dalších polských osvícenců nemohly již zabrzdit všeobecný úpadek Polska, který se neustále zvětšoval. V roce 1772 došlo v důsledku toho a nejednotnosti polského státu k prvnímu dělení Polska mezi tři evropské mocnosti (Rusko, Prusko a Rakousko), při němž se stát zmenšil o třetinu. Několik měsíců po těchto tragických událostech zemřel 3. srpna 1773 významný polský pedagog, dlouhodobý člen piaristického řádu P. Stanislav Hieronymus Konarski a S. Laurentio.

V nepřehledném množství děl, které Konarski po sobě zanechal, se jasně rýsují dvě linie. Jednalo se jednak o politickou reformu státního systému v polském království a jednak šlo o reformu a zdokonalení systému polských škol. Cílem jeho snah byla obroda národního, kulturního, politického a společenského života v Polsku. Jeho nejdůležitější spis v této oblasti „Volumina legum“ našel dokonce i další pokračovatele, takže sbírky zákonů, které zveřejňoval, rozšířili jeho pokračovatelé z piaristického řádu v 7. a 8. svazku o zákony a ustanovení z let 1704—1780.²⁷ Vystupoval především proti politickému chaosu v polském státním zřízení, zejména proti rozvláčné praxi při jednání na zemském sněmu a politické roztříštěnosti, zapříčiněné jednáním různých shromáždění šlechty. Správně postihl, že situace Polska vede k celkové agonii země a že jedinou nápravou je zavedení pevného právního řádu, který by brzdil egoistické snahy šlechtické oligarchie. To vyjádřil ve svém spisu „O skutecznym rad sposobie, albo o utrzymaniu ordynaryjnych sejmow“,²⁸ který vyšel ve Varšavě v letech 1760—1763. Tato práce patří mezi nejzajímavější Konarského díla a reprezentuje vrchol jeho reformátorského úsilí, které bylo do jisté míry vynaloženo zbytečně, protože se tehdejší šlechta z něho nikdy nepoučila.²⁹

Z Konarského pedagogických reformních snah si zasloužil pozornost boj o vybudování piaristické šlechtické akademie „Collegium nobilem“ ve Varšavě. V roce 1740 se stal Stanisław Konarski rektorem (nejvyšším představe-

ným) piaristické koleje ve Varšavě.³⁰ Tato funkce mu stejně jako úřad prvního asistenta provinciála a posléze i místo provinciála polské piaristické provincie umožnila započít s budováním šlechtické piaristické akademie ve Varšavské koleji. Konarski tomu věnoval velké úsilí a dokonce se kvůli tomu vzdal v roce 1742 provinciálského úřadu. Potom následovaly tři roky tvrdé práce na uvedení akademie do chodu. Bylo třeba zajistit kvalitní učitele a přebudovat budovu koleje tak, aby vyhovovala požadavkům na ubytování šlechtické mládeže i vysokým nárokům na výuku, která probíhala podle nových osnov.

Oblast výuky na varšavské šlechtické akademii tvořila látka piaristických gymnazií obohacená o nové praktické předměty (historii, geografii a politické vědy), rozdělená do dvouletých cyklů, a dále pak dvouletý cyklus filozofického vzdělání, který vlastně odpovídal filozofické přípravce na vysokých školách. Systém výchovy na akademii byl celodenní a propojený organicky s vyučováním. Školní i sváteční dny byly rozděleny do čtyř skupin na vyučovací dny s odpoledním vyučováním, na rekreační dny se zdůrazněním pohybové výuky, tělesných cvičení a času na přípravu na vyučování, na sváteční dny a na dny prázdninové, kdy byli chovanci nuceni též zastávat určitý režim vhodný pro jejich odpočinek a věnovali se výuce cizích jazyků, většinou němčiny a francouzštiny.³¹ Z předmětů se vedle náboženství kladl velký důraz na polštinu, kde se zdůrazňovaly její podobnosti s latinou a žáci se cvičili v překladech z polštiny do latiny. Četla se díla vynikajících polských autorů, jako například renesančního básníka Jana Kochanowského a současníků satirika Wacława Potockého a historika Samuela Twardowského. Později se četly i polské spisy Konarského. V latině se seznamovali studenti nejdříve s gramatikou, později též s básnictvím a řečnictvím. Při četbě začínali nejjednoduššími spisy. Za ně pokládal Konarski spisy J. A. Komenského *Orbis sensualius pictus* a *lanua linguarum reserata*.³² Teprve potom se přistoupilo k četbě antických klasiků. Začínalo se Ezopovými a Phaedrovými bajkami v latinském vydání, pak následovaly spisy autorů s jednoduchou gramatickou stavbou, jako například C. Nepota, známého římského biografa. Velký důraz se kladl na četbu Caesarových a Ciceronových spisů, z básníků pak hlavně na četbu Vergilia. Výukový cyklus končila četba velmi nesnadných autorů, například Tacita a Horatia. Studenti se seznamovali také s řeckou literaturou v latinských překladech, např. se spisy Démokrita, Ísokrata a Thúkýdida. Při vyučování němčině a francouzštině se seznamovali nejen s literaturou příslušné země, ale i s překlady antických klasiků, měli například k dispozici francouzský překlad Plútarchových životopisů.

Některé předměty byly ve srovnání s dřívější praxí výuky na středních školách zavedeny nově. Šlo především o dějepis a zeměpis. Se zeměpisnými a zvláště pak i s historickými tématy se žáci a studenti setkávali již ve výuce latiny, zde se ovšem s výjimkou četby některých latinských spisů polských autorů, zaměřovali učitelé na výklad starověkých dějin. Dějepis byl naopak zaměřen spíše na polské dějiny a používala se zvláštní učebnice „*Florus Polonicus*“.³³ Výuka v dějepise a především v zeměpise byla názorná a jejím základem byla též práce s atlasy vydávanými v polštině. Z přírodovědných oborů se pěstovala matematika s důrazem na aritmetiku a na její uplatnění v praktickém životě.

V období docházky na filozofickou fakultu se pochopitelně věnovala značná část výuky poznání filozofů s důrazem na seznámení s tehdejší soudobou filozofií. Pokračovalo se zde také ve výuce matematiky a fyziky, kde byl největší důraz kladen na studium mechaniky. Většinou se vycházelo z nových poznatků, jež Konarski nashromáždil na svých cestách po Evropě, především po Francii. Vrcholem bylo potom seznamování se s filozofií René Descarta v rámci fyziky a studium základů teologie. Z pedagogického hlediska je zajímavé, že se zde vyučovala také psychologie, která byla chápána jako nauka o duši a hraničila až s magií.

V čele Collegia nobilium stál Konarski do roku 1745.³⁴ Potom se střídali ve vedení tohoto ústavu většinou ti klerici, kteří se podíleli spolu s Konarskim na zpracování projektů výuky a výchovy na Collegiu nobilium. Jedním z nich byl např. P. Augustin a S. Stanislao, vlastním jménem Josef Orłowski (1716 až 1794). Rektorem konviktu byl v letech 1756–1759 a 1761–1768. Pod jeho vedením se ústav zdárně rozvíjel. Byla obohacena knihovna, zřízeny kabinety fyziky a chemie apod. On sám byl znám jako překladatel děl Voltaira a Racina do polštiny. Tyto jeho překlady se staly též součástí výuky v konviktu. Ani sám Konarski nezpomínal později na další rozvoj ústavu a vždy mu po svých zahraničních cestách dával své nově získané poznatky k dispozici.

Bylo by dosti složité v této poměrně krátké studii, jejímž cílem je Konarského spíše všeobecně přiblížit, analyzovat podrobněji jeho pedagogické dílo a názory.³⁷ Připomenu alespoň to, co je možné v tomto směru pokládat za důležité. Hlavní význam Stanislava Hieronyma Konarského spočívá v jeho úloze organizátora polského pedagogického života. Jeho prací i dílem se mu podařilo překonat zastaralý scholastický přístup k výuce na polských školách. Projevilo se to především v jeho jazykových učebnicích, které po všech stránkách překonaly zastaralé učebnice jezuitů Emanuela Alvara ze 16. století používané do té doby na školách v Polsku. Tradice Collegia Nobilium ve Varšavě přetrvala i do 19. století.³⁸ Stala se kmenem, z něhož vyrůstaly podněty pro celkovou školskou reformu v Polsku. Vývoj v tomto konviktu podnítil urychlení pozitivních zásahů i v dalších druzích těchto škol, ať se již jednalo o konvikty jezuitského řádu v Polsku nebo na Litvě nebo o vojenské akademie, které zřizoval panovník nebo bohatá šlechta.

Dodnes se s hrdostí hlásí k dílu a odkazu Konarského zejména v oblasti pedagogiky i piaristický řád, hlavně připomíná jeho zprostředkovatelskou úlohu mezi pokrokovými pedagogickými proudy v nazaretském kolegiu v Římě a vznikem Collegia Nobilium ve Varšavě.³⁹

Na základě toho se stalo důležitou součástí vyučování zavedení nových nauk, které lépe učily mládež poznávání světa, zejména přírodních a historických věd. Významným mezníkem v tomto směru se stal rok 1754, kdy došlo v dokumentu „Ordinationes visitationis apostolicae pro provincia Polona...“ ke schválení tohoto způsobu výuky pro všechny druhy piaristických škol (od elementárních až po vyšší) v Polsku. Tento proces bude pravděpodobně představovat jeden ze základních pilířů rozvoje osvícenské vzdělanosti nejen v Polsku, ale i v ostatních zemích střední a východní Evropy, pokud zde docházelo k reformám vysokých i středních škol a akademií.⁴⁰

Vidíme tedy, že se Konarského dílo v širším kontextu dotýká i některých českých kulturních tradic. Konarski využil především to, čím Čechy přispěly k rozvoji západoevropské kultury. Pro přípravu svých výukových programů použil poznatků z děl vynikajícího rudolfínského astronoma Jana Keplera a zejména pak zkušeností z díla našeho velkého pedagoga Jana Amose Komenského, jehož dvě díla zařadil i do počátků školní četby.⁴¹ O tom, zda měl Konarski bližší kontakty s některými významnými členy piaristického řádu, kteří se snažili též o řádové reformy v rámci české piaristické provincie, jako např. historik Gelasius Dobner, není zatím téměř nic známo.⁴² Rovněž se ukazuje, že ani ohlas myšlenek Stanisława Hieronyma Konarského nebyl v Čechách velký, ačkoliv by jeho osobnost měla patřit k povědomí o evropské vzdělanosti alespoň v pedagogických kruzích. Výjimku v tomto směru tvořil pouze nejznámější český vědec 19. století Jan Evangelista Purkyně (1787 až 1869).

Sledujeme-li dílo a život Stanisława Konarského ve světle vývoje školských reforem v 18. století, které probíhaly nejen v Polsku, ale i v Rakousku (a v Čechách) a v Rusku a též i v církevních řádech, zejména u piaristů, vidíme, že se zde badatelům otevírá velké pole k provedení nových výzkumů na základě soudobých pramenů, po nichž bude možno teprve objektivněji a konkrétně stanovit Konarského přínos k rozvoji pedagogiky v Evropě i jeho význam pro rozvoj a šíření evropské kultury a vzdělanosti v 18. století. Vzhledem k době, kterou nyní prožíváme, je pro nás Stanisław Hieronymus Konarski příkladem člověka, který se snažil plně využít svých schopností k povznesení vlastního národa. To, že k tomu nakonec nedošlo a jeho mnohé myšlenky se neuskutečnily, nebylo způsobeno jeho vinou.

POZNÁMKY

¹ Buba, J.: *Stanisław Konarski — polskie „Znaki czasu“*. In: *Pijarzy w kulturze dawnej Polski, ludzie i zagadnienie*. Krakow 1982, s. 62; *Týž: Rodwód Collegium*. In: *Nowożytna myśl naukowa a szkolach i ksiegobziorach polskiego oświecenia*. Red. Irena Stasiewicz — Jasiukowa, Ossolineum 1976 (dále NMN), s. 17—47; Kinowska, M.: *Nowożytna myśl naukowa w zreformowanym programie szkół piarskich*. NMN, s. 48—80; Nowak—Dluzewski, J.: *Stanisław Konarski*. Warszawa, 1951, 222 s; *Stanisław Konarski, Pisma wybrane. T 1,2*, ed. Juliusz Nowak-Dluzewski, PWN 1962; Kurdybacha, L.: *Działalność pedagogiczna Stanisława Konarskiego*. Wrocław—Warszawa 1957; Kurdybacha, L.: *Pisma pedagogiczne*. Wrocław — Warszawa 1959; Konopczyński, W.: *Stanisław Konarski*. Kraków 1926; *Stanisław Konarski, Wybór pism politycznych*. Biblioteka narodowa 35/1, Kraków; Lagowski, F.: *Collegium Nobilium Stanisława Konarskiego*. Warszawa 1888, 114 s.

² Horányi, A.: *Scriptores Piarum Scholarum*, Buda 1808, T 1, s. 222—236; Vinas, T.: *Index bio-bibliographicus... Scholarum Piarum. T I*. Romae 1908, s. 372; Picanyol, L.: *Rerum Latinarum scriptores ex ordine Scholarum Piarum*. Romae 1956, s. 49, 104, 134, 147, 166, 179, 208 a 220 (235 s.).

³ Schaller, J.: *Kurze Lebensbeschreibungen jener verstorbenen gelehrten Männer aus dem Orden der Frommen Schulen, die sich durch ihr Talent und besondere Verdienste in die Literatur und Wissenschaft von der Errichtung dieses Instituten bis auf gegen-*

wärtige Zeiten vorzüglich haben. Prag 1799, s. 124–128; Riegrův slovník naučný. IV., Praha 1865, s. 181; Ottův slovník naučný. XIV., Praha 1899, s. 666; Masarykův slovník naučný. IV., Praha 1929, s. 55; Pedagogický slovník. I., Praha 1965, s. 224; Buba, J.: Rodowód Collegium Nobilium. NMN, s. 28; Purkyně, J., E.: Podrobné zprávy o mojích starších i novějších literárních zvláště přírodních pracích. Živa 1858, 6. s. 242–246; Bartůšek, V.: Vztah J. E. Purkyně k odkazu S. H. Konarského. In: K dějinám československo-polských vědeckých styků. Práce z dějin přírodních věd. Praha 1989, s. 11–20; Hejl, F.: Kapitoly z dějin polské historiografie. I., Brno 1982, s. 62–65.

⁴ Słowikowski, T.: Jan Inocenty Buba z zakonu księży pijarów (26.4.1909–3.8.1984). Kwartalnik historii nauki i techniki, 1985, s. 371–378.

⁵ Buba, J.: Stanisław Konarski — polskie..., s. 61–63.

⁶ Nowak-Dłuzewski, J.: Stanisław Konarski, s. 20.

⁷ Epistolae ad S. Iosephum Calasantium ex Europa centrali 1625 — 1648., ed. a P. Georgio Sántha, Sch. P., Romae 1969, s. 242, 243, 251, 252; Růžička, V.: Školstvo na Slovensku v období neskorého feudalizmu. Bratislava 1974, s. 160, 161, 300; Picanyol, L.: Brevis conspectus historico-statisticus ordinis scholarum piarum. Romae 1932, s. 164.

⁸ Buba, J.: Stanisław Konarski-polskie..., s. 62, 63; Picanyol, L.: Brevis conspectus., s. 159.

⁹ Picanyol, L.: Ibid., s. 4, 5, 75–98.

¹⁰ Buba, J.: Stanisław Konarski — polskie..., s. 63.

¹¹ Picanyol, L.: Rerum Latinarum scriptores, s. 30, 117, 161, 177 a 214.

¹² Týž: Brevis conspectus., s. 92, 93.

¹³ Hejl, F.: c.d., s. 63.

¹⁴ Nowak-Dłuzewski, J.: Stanisław Konarski, s. 28–40.

¹⁵ Stanisław Konarski: Wybór pism politycznych., ed. Władysław Konopczyński, Biblioteka narodowa 35/1, s. 10, 11. Srv. příloha.

¹⁶ Stanisław Konarski, Pisma wybrane. T 1, s. 18.

¹⁷ Buba, J.: Stanisław Konarski — polskie..., s. 65, 66.

¹⁸ Picanyol, L.: Brevis conspectus., s. 270–272; Łukaszewicz, J.: Historia szkół w kononie i w wielkiem księstwie Litewskiem od najdawniejszych czasów až do roku 1794. T II. Poznań 1850, s. 4.

¹⁹ Bartůšek, V.: Pobělohorské školní řády v českých zemích. Pedagogika, 1986, č. 6, s. 697–707.

²⁰ Buba, J.: Stanisław Konarski — polskie..., s. 66, 67; Týž: Rodowód Collegium Nobilium. NMN s. 27–31.

²¹ Ibid.; Picanyol, L.: Brevis conspectus., s. 159.

²² Ibid., s. 159.

²³ Ibid., s. 22.

²⁴ Ibid., s. 22–26; Picanyol, L.: Rerum Latinarum scriptores. Delbecchi s. 33, 84, 99, 186, Corsini s. 31, 97, 117, 128 a 215. Podle Corsiniho si zvolil řádové jméno v době působení u piaristů J. E. Purkyně.

²⁵ O reformách viz Kinowska, M.: c.d.

²⁶ Buba, J.: Rodowód Collegium Nobilium. NMN s. 41–43.

²⁷ Melichar, V. a kol.: Dějiny Polska. Praha 1975, s. 181; Hejl, F.: c.d., s. 64

²⁸ Buba, J.: Stanisław Konarski — polskie..., s. 74–77.

²⁹ Melichar, V.: c.d.; Hejl, F.: c.d.

³⁰ Lagowski, F.: c.d., s. 10.

³¹ Ibid., s. 27; Kinowska, M.: c.d. s. 62–63. Živé jazyky se vyučovaly i o prázdninách.

³² Kinowska, M.: c.d., s. 58.

³³ Lagowski, F.: c.d., s. 25, 26.

³⁴ *Ibid.*, s. 64—70.

³⁵ *Ibid.*, s. 65; Kinowska, M.: *c.d.*, s. 54, 63.

³⁶ Buba, J.: *Rodowód Collegium Nobilium*, NMN s. 30, 31.

³⁷ Hlubší zájemce odkazují na práce zde uvedených polských autorů.

³⁸ Viz například Truchim, S.: „*Piarski*“ projekt szkolnictwa w Rosji na początku XIX wieku. In: *Pijarzy w kulturze dawnej Polski*. Krakow 1982, s. 226—231.

³⁹ Buba, J.: *Collegium Nobilium*. In: *Pijarzy w kulturze dawnej Polski*. Krakow 1982, s. 83—104.

⁴⁰ Srv. Jílek, F., Lomič, V.: *Dějiny Českého vysokého učení technického. III*. Praha 1973, s. 31.

⁴¹ Viz Buba, J.: *Rodowód Collegium Nobilium*. NMN s. 28, 37—39 a 51. Kinowska, M.: *c.d.*, s. 58 a 74.

⁴² Haubelt, J.: *Seminarium politicum a Gelasius Dobner*. ČsČH 1979/1, s. 88 zmiňuje problematiku velmi okrajově. Stejně jako vztah ke G. Dobnerovi bude třeba prozkoumat vztah k A. Voigtovi a J. Schallerovi.

PŘÍLOHA

Přehled tvorby Stanisława Konarského

1 *Panegyris episcopo Petro Tarlo dicata*. Varsaviae 1721.

2 *Panegyris in funere ejusdem Petri Tarlo*. Varsaviae 1722.

3 *Panegyris episcopo Joanni Tarlo dicatus*. Varsaviae 1723.

4 *Oratio de laudibus D. Thomae Aquinatis*. Varsaviae 1723.

5 *Kazanie na pogrzebie Konstancii Denhoffowej*. Varsaviae 1723.

6 *Konstancja Stuszczanka hrabina Denhoffowa*. Varsaviae 1723.

7 *In numerum annorum Divinae Matris B. V. Mariae Elegiarum libri trest*. Varsaviae 1724.

8 *Panegyris occasione nuptiarum Carolo Wielkopolski, praefecto Cracovii, etc*. Varsaviae 1725.

9 *Binae orationes De Christi resurgentis gloria in sacello pontifico ab alumnis collegii Nazareni recitatae* 1728, 1729.

10 *Kazanie na pogrzebie J. Sapiehy*. Varsaviae (?) 1732.

11 *Volumina legum. Collectio legum, statutorum et constitutionum regni Poloniae a comitiis Vislicensibus 1346 usque ad 1736 in sex volumina divisa*. Varsaviae 1732—1739.

12 *Epistolae familiares quatuor, partes duae*. Varsaviae 1733.

13 *Rozmowa pewnego Ziemianina ze swoim Sasiedem o terażniejszych okolicznosciach*. Varsaviae (?) 1733.

14 *Cocona et conscientiosa ... circa regis inaugurationem animadversio*. Varsaviae (?) 1733.

15 *Opposita penes se elucescunt. Propositio facta ex suggestu ministerii Moscovitici etc. (Responsio). Refutatio ejusdem propositionis per nobilem polonum jurium patriorum per optime gnarum orbi universo exhibita*. An. 1735.

16 *Responsiones ad supplicem libellum RR.PP S.J. ac rationes ibi, simul et ed rationes typo expressas Varsaviae, ob quas dicunt PP. Schol. Piar. non posse Vilnae in M. D. Lihuaniae metropoli domicilium figere, scholasque ad docendum aperire*. Varsaviae 1738.

17 *Summarium privilegiorum, decretorum, testimoniorum etc. concernentium fundationem Vilnensem Scholarum Piarum*. Varsaviae 1738.

- 18 *Oratio gratulatoria principii Joanni Lipski, praesuli Cracoviensi*. Varsaviae 1738.
- 19 *De emendantis eloquentiae vitiis*. Varsaviae 1741.
20. *Ad Il(lustriss)imos comites Wielcopolonicos. De duobus censoribus bibelli De emendantis eloquentiae vitiis, quorum unus epistolam typis imprimi curavit, ita inscriptam. Litterae amici ad auctorem libellae, cui titulus etc.; alter Romam suam mandavit criticem* Varsaviae 1741.
- 21 *Flavii Eutropii, Breviarium historiae Romanae*. Varsaviae 1744.
- 22 *Grammatica ad usum juventutis Scholarum Piarum*. Varsaviae 1741.
- 23 *Oratio ad procures regni Poloniae, dum exstruendae Convictus magni patriae primum lapis ponerentur*. Varsaviae (?) 1743.
- 24 *Otto, tragedie* 1744.
- 25 *Collegii privati ad normam perillustis illius Nazareni Romani sub regimine Piarum Scholarum, cura eorundem patronum, sumtibus actum publicis pro educanda nobilissima Polona et Lituana juventute coepti...* (francouzsky, polsky). Varsaviae 1744.
- 26 *Wiersz do J. W. Marianny z Gozdzkich hrabiny de Werbno Pawłowskiej*. Varsaviae (?) 1745.
- 27 *Carmen epicum de Stanislai Leczynski, regis Poloniae, Lotharingiae ducis virtutibus*. Parisiis 1747.
- 28 *Informacja o zupełnie odmienionym sposobie loterii*. Varsaviae (?) 1748.
- 29 *Oratio ad Procures regni Poloniae, et m. ducatus Lithuaniae, dum ad exstruendam magnificam convictus, sive Collegii Nobilium molem Varsaviae ritu solenni primus lapis iaceretur*. Varsaviae 1750.
- 30 *Ordinationes visitationis apostolicae pro provincia Polonia Scholarum Piarum*. T. I—V., Varsaviae 1753—1756.
- 31 *De viro honesto et bono cive ab ineunte aetate formando*. Varsaviae (královská tiskárna) 1754.
- 32 *Epaminondas (tragedie)*. Varsaviae 1756.
- 33 *Rozmowa o uszczęśliwieniu własnej ojczyzny*. Varsaviae (?) 1757.
- 34 *Dissertatio de principatu Curoniae et Semigalliae*. Varsaviae 1758
- 35 *Lycorum de politica, et morali materiae libri duo*. Varsaviae 1759.
- 36 *O skutecznym rad sposobie albo o utrzymywaniu ordynaryjnych sejmów*. Varsaviae (?) 1760—1763.
- 37 *Mowa o konwiktach*. Varsaviae (?) 1760.
- 38 *List ciekawy*. Varsaviae (?) 1762.
- 39 *De ratione consiliorum in comitiis regni Poloniae adhibenda...* *Uwagi szlachcica polskiego nad usposobieniem sasiednich mocarstw względem naszych sejmów*. T. I.—IV. Varsaviae 1762, 1763.
- 40 *Myśli na myśli*. Varsaviae (?) 1763.
- 41 *Réponse aux rémontrances des Messieurs les dissidents*. Varsaviae (?) 1763.
- 42 *Oratio super inscriptione coronae regiae Stanislai Augusti. Hanc iussit fortuna mereri, ... in covictu habita*. Varsaviae 1764.
- 43 *Mowa witajca Naj. Pana w Collegium Nobilium S.P. Varaviae* 1764.
- 44 *Carmen politicum de virtute, in latinum translatum...*, editum in libro „Monitor”. Varsaviae 1766.
- 45 *Rozmowy dwóch kawalerów katolika z dysydemtem*. Varsaviae 1767.
- 46 *De arte bene cogitandi ad artem dicendi bene necessaria*. Varsaviae (?) 1767.
- 47 *Opera lyrica*. Varsaviae (?) 1767.
- 48 *Latinský anonimný spis na obranu katolictví v Polsku*. Varsaviae 1767.
- 49 *O religii pocziwých ludzi*. Varsaviae 1769.
- 50 *De religione honestorum hominum...* *Clementi XIV dicatum*. Varsaviae 1771.

- 51 *Boskiej opatrności dowód oczywisty*. Varsaviae (?) 1771.
- 52 *Providentiae divinae evidens argumentum. Consideratio historica de summo periculo*. Varsaviae (?) 1771.
- 53 *Carmina posthumana*. Varsaviae 1778.
- 54 *Wiersze wszystkie z tacińskiego na polskie przełożone*. Varsaviae (?) 1778.

PŘÍLOHA BYLA ZPRACOVÁNA NA ZÁKLADĚ TÉTO LITERATURY

- Nowak-Dłuzewski, J.: *Stanisław Konarski*. Warszawa, 1951, s. 220—221.
- Picanyol, L.: *Rerum Latinarum scriptores ex ordine Scholarum Piarum*. Romae 1956, s. 104, 134, 147, 166, 179, 180, 208 a 220.
- Horányi, A.: *Scriptores Piarum Scholarum*. Buda 1808. T 1, s. 229—236.